В. М. ШЕВЧУК
кандидат юридичних наук, доцент
Національний університет «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»

ТАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ФОРМУВАННЯ ТАКТИЧНИХ ОПЕРАЦІЙ

У процесі досудового розслідування постають завдання пізнавального, процесуального, кримінально-правового, тактико-психологічного, організаційного, матеріально-технічного характеру. Ці завдання мають різний ступінь спільності, різний характер, мету та засоби їх вирішення, серед яких важливе місце займають тактичні операції. І це виправдано, оскільки саме з'ясування та дослідження сутності, змісту завдань розслідування, набуває особливого теоретичного та практичного значення в розумінні тактичних операцій, виступаючи тією основою, яка дозволяє успішно їх формувати і визначати оптимальність застосування. Крім того, в системі чинників-детермінантів побудови тактичних операцій тактичні завдання найбільш щільно наближені до об'єкту впливу і безпосередньо визначають його мету, спрямованість, зміст і структуру.

Аналіз спеціальної літератури, свідчить що представлені підходи лише частково відображають сутність такої складної криміналістичної категорії як «тактичне завдання» і не дозволяють у повній мірі встановити найбільш значущі її ознаки. Тим більше, що окремі з цих підходів є дискусійними, потребують додаткової аргументації і не дають змоги диференціювати загальні (стратегічні) і тактичні завдання розслідування. Ось чому доцільно погодитися з тими науковцями, які наголошують, що слід шукати такі ознаки, які б дозволяли більш чітко відрізняти це поняття від суміжних і виражали б його сутність (В.А. Журавель, 2012р.). Як видається, до ознак, які, з одного боку зумовлюють визначення поняття і сутності тактичного завдання, а, з іншого, виступають критеріями розмежування між завданнями загальними (головними, стратегічними) і тактичними можна віднести такі: (1) природи походження; (2) зміст; (3) обсяг вирішуваних питань; (4) засоби реалізації (вирішення). Беручи до уваги наведені ознаки, можна стверджувати, що тактичним завданням притаманні ситуаційна зумовленість, варіантність виникнення, вибірковість вирішення. Тактичні завдання, у розумінні більшості науковців, що займалися дослідженням цієї проблематики, є завданнями проміжними, тобто виникають у поміж основних, розташовані між ними і доповнюють, уточнюють останні.

Проміжний характер тактичних завдань обумовлює локальність вирішуваних питань. Йдеться про обмежений, усічений обсяг вирішуваних питань у порівнянні із головними (загальними) завданнями розслідування. Це природно і в цьому висновку проявляється співвідношення загального і окремого. Разом з тим, самі тактичні завдання за обсягом вирішуваних питань

і засобами їх вирішення можна поділяти на прості і складні (ускладнені). Перші виникають при проведенні окремих слідчих дій і для їх вирішення, як правило, достатньо застосування одного чи кількох тактичних прийомів у рамках провадження однієї слідчої дії. Другі, ускладнені, виникають із завдань розслідування, зумовлені слідчою ситуацією, є результатом її оцінки і передбачають застосування комплексних засобів вирішення (тактичні комбінації чи операції).

Отже, одним із засобів вирішення тактичних завдань виступають тактичні операції. Саме вони тісно пов'язані з тактичними завданнями, які, з одного боку, детермінуються слідчими ситуаціями, а з іншого — самі визначають перелік і послідовність слідчих дій, оперативно-розшукових та організаційних заходів, спрямованих на їх вирішення, що входять до змісту тактичної операції. При цьому взаємозв'язок тактичних завдань і тактичних операцій проявляється у такому: 1) тактична операція розробляється стосовно проміжного (тактичного) завдання розслідування; 2) тактична операція реалізується для вирішення проміжного завдання; 3) тактична операція буде ефективною тільки за наявності інформаційних даних, у відповідній слідчій ситуації (В.Ю. Шепітько, 2007).

Водночас розповсюдженість тактичних операцій у слідчій практиці не означає, що питаннями організації та проведення тактичних операцій вичерпується зміст процесу розслідування. Багато завдань розкриття та розслідування злочинів вирішуються не тільки через тактичні операції, але й в ході проведення одиничних слідчих дій, оперативно-розшукових або організаційних заходів. Не будь-яке типове завдання породжує типову тактичну операцію, тому що завдання може бути вирішено і за рахунок проведення однієї слідчої дії. Крім того, тактичні операції забезпечують вирішення не всіх, а лише окремих, тактичних завдань розслідування, які носять проміжний характер і вирішення яких пов'язане із застосуванням комплексних тактичних засобів. Тому зведення розслідування злочинів лише до сукупності тактичних операцій має однозначно оцінюватися як спрощене розуміння складного процесу розслідування.

Таким чином, під тактичним завданням можна розуміти ситуаційно зумовлену, вибіркову, проміжну мету розслідування, досягнення якої пов'язане з розв'язанням виключно тактичними засобами відносно обмеженого кола питань.

Досліджуючи розглядувану проблематику, на наше переконання, найбільш ускладненим питанням є диференціація завдань розслідування. Дійсно, процес розслідування кримінальних правопорушень об'єктивно пов'язаний з необхідністю вирішення різних за природою походження, спрямованістю, обсягом, складністю, засобами вирішення завдань розслідування. Ці завдання прийнято поділяти на головні (загальні, стратегічні) і тактичні (проміжні, локальні). Перші випливають з обставин, що підлягають доведенню, є обов'язковими для виконання, оскільки передбачені в ст. 64 чинного КПК України і ст. 91 Нового КПК України, за своєю природою є більш уста-

леними і у меншому ступені детерміновані слідчими ситуаціями, засобами вирішення яких виступають оптимальні системи слідчих дій.

На жаль законодавець не надав виключного переліку завдань розслідування, тому до головних, окрім тих, що безпосередньо випливають із зазначених статей КПК України, науковці відносять ще цілу низку інших, які на їх переконання відповідають зазначеному рівню. Так, І.О. Возгрін (2003), головними завданнями початкового етапу розслідування вважає: (1) переслідування й затримання осіб, які вчинили злочин, по «гарячих слідах»; (2) виявлення осіб, які вчинили злочин, та їх співучасників; (3) попередження злочинів, що готуються, і припинення тривалих злочинів; (4) виявлення, фіксація, вилучення і збереження слідів учиненого злочину; (5) встановлення свідків і потерпілих; (6) призначення і проведення необхідних судових експертиз; (7) здійснення активної взаємодії слідчого з оперативними працівниками органів дізнання. В.В. Тіщенко (2007) зазначає, що головне завдання досліджуваного етапу — пошук й виявлення доказової інформації та її джерел для встановлення обставин сутності розслідуваної події.

Наступний етап розслідування, на думку А.Ф. Волобуєва (2000), включає в себе вирішення таких завдань: (1) формування системи доказів щодо обвинувачення в повному обсязі особи у вчиненні розкрадання майна чи інших пов'язаних з ним злочинів; (2) встановлення всіх співучасників вказаних злочинів, збирання доказів для їх обвинувачення; (3) встановлення причин та умов, що сприяли вчиненню злочинів і вжиття заходів по їх усуненню: (4) забезпечення відшкодування матеріальних збитків, заподіяних розкраданням, і можливої конфіскації майна (якщо це завдання не було повністю вирішено на початковому етапі); (5) збирання інформації про особистість обвинуваченого, необхідної для винесення судом обґрунтованого і справедливого вироку.

Як свідчить аналіз наведених пропозицій, збирання доказової інформації, встановлення та розшук злочинця, забезпечення відшкодування матеріальних збитків, заподіяних злочином, та інші завдання віднесені науковцями до розряду головних (стратегічних) завдань розслідування. І це природно, оскільки вони випливають із диспозиції відповідної статті КК України, обставин, що підлягають доказуванню, які визначені законодавцем як обов'язкові для доведення й інтегрують в собі властивості правової сутності конкретного злочину та дозволяють виокремити подію кримінально-правового характеру. У зв'язку із цим правильно акцентує увагу В.Є. Корноухов (2008) на тому, що збирання доказів пронизує весь процес розслідування, точно так же, як і їх дослідження й оцінка, а тому навряд чи може бути тактичною операцією. З огляду на висловлене, віднесення такого роду завдань до розряду тактичних викликає заперечення, а пропозиції деяких науковців розробляти та застосовувати такі тактичні операції, як «Збирання доказової інформації», «Збирання первинної інформації», «Встановлення злочинця» та подібних їм, вбачаються доволі дискусійними.

Отже, віднесення того чи іншого завдання до розряду тактичного має відбуватися виважено і вдумливо з урахуванням тих ознак, які притаманні цій категорії завдань і розкривають їх сутність. Виходячи, передусім, з того, що тактичні завдання є проміжними, тобто знаходяться у поміж основних і доповнюють, уточнюють останні. Так, до такого головного (стратегічного) завдання розслідування як встановлення особи, яка вчинила кримінальне правопорушення і доведення її вини, проміжними завданнями, що виникають на підставі певних слідчих ситуацій, можна віднести такі: (1) відшукання особи, яка зникла з місця події і переховується від слідства; (2) затримання особи, що підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення; (3) викриття особи щодо її причетності до вчиненого злочину; (4) перевірка алібі підозрюваного; (5) перевірка версії щодо інсценування; (6) здолання протидії розслідуванню з боку зацікавленої особи тощо. До зазначених тактичних завдань можуть бути розроблені відповідні тактичні операції.

Таким чином, дослідження проблеми взаємодії тактичних завдань та тактичних операцій дозволяє стверджувати, що при єдності, взаємозв’язку цих категорій керівну роль відіграють завдання, оскільки саме вони визначають характер засобів, які необхідно застосувати для успішного їх розв’язання. У зв’язку з цим чітке визначення змісту та сутності тактичного завдання, однозначне з’ясування його ознак і критеріїв розмежування з суміжними категоріями має важливе значення під час прийняття рішення і його виконання слідчим.

УДК 343(063)4-343.98(063)
ББК 67.408я43+67.52я43
А437

Рекомендовано до друку вченою радою
Міжнародного гуманітарного університету.
Протокол № 2 від 23 жовтня 2012 р.

Упорядники:

Берназ Василь Дмитрович, доктор юридичних наук, професор, Заслужений діяч науки і техніки України, член-кореспондент Національної академії правових наук України, завідувач кафедрою кримінального права, процесу та криміналістики, проректор з наукової роботи та міжнародних зв'язків Міжнародного гуманітарного університету;
Притула Анатолій Михайлович, кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального права, процесу та криміналістики Міжнародного гуманітарного університету.

Актуальні проблеми кримінального права, процесу та криміналістики : Матеріали IV міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 95-річчю з дня народження професора М.В. Салтевського (м. Одеса, 2 листопада 2012 року). — Одеса : Фенікс 2012. — 525 с.

УДК 343(063)4-343.98(063)
ББК 67.408я43+67.52я43

ІБВИ 978-966-438-629-3

© Міжнародний гуманітарний університет, 2012
© ПП «Фенікс», оформлення, 2012